

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Στόχος της έρευνας: Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Λόγω έλλειψης διαθέσιμων στατιστικών δεδομένων, για την εκτίμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και τον προσδιορισμό των ομάδων υψηλού κινδύνου, κρίθηκε απαραίτητη η διενέργεια δειγματοληπτικής έρευνας σε όλα τα επαρχία του Νομού.

Ακολουθώντας τη μεθοδολογία που εφαρμόζεται από τη Eurostat, στα πλαίσια της Έρευνας Πάνελ των Νοικοκυριών (ECHP), ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου και η έρευνα πεδίου σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών της περιοχής και ιδιαίτερα να εκτιμηθεί η αναλογία των φτωχών, με έμφαση στο εισόδημα του νοικοκυριού.³ Η φτώχεια δεν εκλήφθηκε ως στατική, αλλά ως δυναμική κατάσταση, η οποία ορίζεται ως:

- I. Απόκλιση από ένα κοινωνικά αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Η κλασική μέθοδος που συνήθως χρησιμοποιείται είναι να χαραχθεί η γραμμή ή το όριο της φτώχειας στο 60% του διάμεσου συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος ή των καταναλωτικών δαπανών.
- II. Αποστέρηση και σε άλλους παράγοντες (εκτός του χαμηλού εισοδήματος) εκ των οποίων οι πλέον τυπικοί είναι:
 - Η αδυναμία απασχόλησης (ανεργία)

3. Σύμφωνα με τον S. Ringen (1998), η φτώχεια μπορεί να μετρηθεί κατά δύο τρόπους:

ΑΜΕΣΑ: σε όρους επιπέδου διαβίωσης και καταναλωτικών προτύπων ή σε όρους αποστέρησης, δηλαδή ενός καταναλωτικού προτύπου το οποίο βρίσκεται κάτω από ένα γενικότερα αποδεκτό ελάχιστο πρότυπο.

ΕΜΜΕΣΑ: σε όρους διαθέσιμου χρηματικού εισοδήματος και εισοδηματικών γραμμών φτώχειας. Δηλαδή, η φτώχεια εκτιμάται όχι στο πλαίσιο των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης, αλλά σε έναν από τους παράγοντες προσδιορισμού των συνθηκών αυτών.

- Οι κακές συνθήκες στέγασης
- Η κακή κατάσταση υγείας
- Η ανεπαρκής εκπαίδευση.

Με βάση την εννοιολογική αυτή προσέγγιση, εκτός των στοιχείων εισοδήματος στο ερωτηματολόγιο της έρευνας συμπεριλήφθηκαν επιπλέον ερωτήματα σχετικά με τις ανέσεις κατοικίας, τη διαθεσιμότητα διαρκών αγαθών στο νοικοκυριό και άλλα συναφή ερωτήματα.

Στο ερωτηματολόγιο συμπεριλήφθηκαν και επιπλέον στοιχεία, τα οποία είχαν ως στόχο να προσεγγίσουν καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού, που είναι μία περισσότερο πολυδιάστατη διαδικασία, η οποία ορίζεται ως (Ringen, 1998) μη πρόσβαση ή αποκλεισμό από:

- Την αγορά εργασίας, μέσω της οποίας προάγεται η οικονομική ενσωμάτωση.
- Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, μέσω του οποίου προάγεται η κοινωνική ενσωμάτωση.
- Τα άτυπα δίκτυα στήριξης (οικογένεια, φίλοι, γείτονες, δημοτικές – τοπικές υπηρεσίες κ.λπ.), μέσω των οποίων προάγεται η διαπροσωπική ενσωμάτωση.
- Το δημοκρατικό σύστημα, μέσω του οποίου προάγεται η ενσωμάτωση και η ισότητα στην κοινωνία των πολιτών.

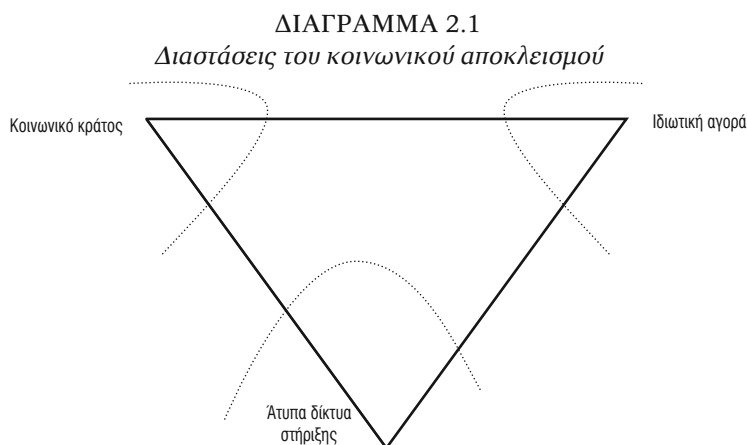
Περισσότερο απλοποιημένα, οι βασικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού μπορούν να οριστούν ως:

- Φτώχεια, ως αποκλεισμός από την κατανάλωση
- Ανεργία, ως αποκλεισμός από την παραγωγική διαδικασία
- Αποκλεισμός από τις βασικές κοινωνικές σχέσεις (έλλειψη οικογένειας, απομόνωση από συγγενείς, φίλους, γείτονες, τοπικές αρχές κ.λπ.).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: εννοιολογική διασαφήνιση

Στατική έκβαση		Δυναμική διαδικασία
Εισόδημα	Φτώχεια	Εξασθένιση
Πολυδιάσταση	Αποστέρηση	Κοινωνικός αποκλεισμός
Εννοιολογικά η φτώχεια περιορίζεται στο να αποτελεί ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε ευρύτερες (κοινωνικές) καταστάσεις. Μεταξύ φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού παρεμβάλλεται η σχετική αποστέρηση. Θεωρητικά, η σχετική αποστέρηση περίπου ταυτίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, στον οποίο η φτώχεια αποτελεί μία διάσταση ή μία ειδική περίπτωση αποκλεισμού.		
Πηγή: Room, 1995. Μπαλούρδος, Χρυσόκης, 2005.		

Σε κοινωνικό αποκλεισμό, οδηγεί ο ταυτόχρονος αποκλεισμός από τους κύριους μηχανισμούς παραγωγής και διανομής πόρων όπως είναι:

- η ιδιωτική αγορά,
- το κοινωνικό κράτος,
- τα άτυπα δίκτυα στήριξης.

Εννοιολογικά, η φτώχεια περιορίζεται στο να αποτελεί ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε ευρύτερες δυναμικές κοινωνικές καταστάσεις. Μεταξύ φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού παρεμβάλλεται η σχετική αποστέρηση. Θεωρητικά, η σχετική αποστέρηση περίπου ταυτίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά πρακτικά αποτιμάται ως φτώχεια.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και η συσχέτισή του με την έννοια της φτώχειας και την έννοια της σχετικής αποστέρησης κατανοούνται καλύτερα με βάση τα κάτωθι στοιχεία (Διάγραμμα 2.1).

Στο πλαίσιο της δυναμικής αυτής προσέγγισης του κοινωνικού αποκλεισμού, το ερωτηματολόγιο της έρευνας πλαισιώθηκε από μία σειρά ερωτήσεων που αφορούσαν τη σχέση των μελών του νοικοκυριού με την αγορά εργασίας, τις κοινωνικές υπηρεσίες, τους συγγενείς, φίλους κ.λπ. (βλ. Κεφάλαιο 2.6).

Η πρωταρχική και σχετικά σύντομη αποσαφήνιση της έννοιας της φτώχειας και με δεδομένη τη σχέση της με τον κοινωνικό αποκλεισμό ήταν απαραίτητη για τον περαιτέρω σχεδιασμό της δειγματοληψίας και τη θέσπιση των κριτηρίων πάνω στα οποία θα γινόταν η τελική επιλογή του δείγματος, διότι η Νομαρχία Ρόδου θεωρείται Νομαρχία με υψηλό βιοτικό επίπεδο και έντονη ανάπτυξη οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η κατάσταση στα επιμέρους Επαρχεία δεν φαίνεται να είναι ομοιόμορφη καθώς εμφανίζο-

νται έντονες γεωγραφικές διαφοροποιήσεις. Για το λόγο αυτό, κρίθηκε σκόπιμη η στρωματοποίηση του πληθυσμού της Νομαρχίας κατά επαρχείο.

Ακόμη, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κρίθηκε σκόπιμο η έρευνα να έχει ως μονάδα αναφοράς το νοικοκυριό, και ως μονάδα ανάλυσης και εκτίμησης της φτώχειας το οικογενειακό εισόδημα.⁴ Αν και υπάρχουν πολλοί λόγοι οι οποίοι μπορεί να αναφερθούν στη μεταβλητή του εισοδήματος ως της πλέον κατάλληλης για την εκτίμηση της φτώχειας (βλ. π.χ. Μπαλούρδος, 1997), εντούτοις έπρεπε να ληφθούν υπόψη πολλές τοπικές ιδιομορφίες. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση της αυτοκατανάλωσης, η οποία δύσκολα μπορεί να αποτιμηθεί σε όλα τα νοικοκυριά καθώς και η περίπτωση της εποχικής απασχόλησης, εφόσον υπάρχουν άτομα τα οποία εργάζονται εντατικά μόνο τη θερινή περίοδο και υποαπασχολούνται ή δεν εργάζονται καθόλου τον υπόλοιπο χρόνο.

2.2 Μέθοδοι προσδιορισμού του μεγέθους του δείγματος

Υπάρχουν πολλές εναλλακτικές μεθοδολογίες προσδιορισμού του μεγέθους του δείγματος. Σύμφωνα με μία αδρή ταξινόμηση κατ' αρχάς μπορεί ένα δείγμα να βασίζεται σε πιθανότητες ή να επιλέγεται με κάποιο άλλο κριτήριο (δίχως πιθανότητες).

Σε κάθε περίπτωση διακρίνουμε:

I. Δείγμα δίχως το κριτήριο των πιθανοτήτων

1. *Αυθαίρετη προσέγγιση.* Βασίζεται σε κάποιον αυθαίρετο «κανόνα», σύμφωνα με τον οποίο το μέγεθος του δείγματος πρέπει να είναι τουλάχιστον 5% του συνολικού πληθυσμού για να είναι έγκυρο.
2. Εφαρμογή κάποιου αυθαίρετου *κριτηρίου συμβατότητας*, με βάση το οποίο προσεγγίζεται το «σωστό» ή το «απαιτούμενο» μέγεθος του δείγματος.
3. Προσέγγιση η οποία βασίζεται σε *κριτήρια και περιορισμούς κόστους και χρόνου*.
4. *Κριτήριο στατιστικής ανάλυσης.* Δηλαδή το μέγεθος του δείγματος προσαρμόζεται στις ανάγκες των ειδικότερων αναλύσεων που απαιτούνται και σχεδιάζονται σε μία έρευνα.

4. Εκτενής ορισμός δίνεται παρακάτω.

5. *Κριτήριο διαστήματος εμπιστοσύνης*. Το επιθυμητό στατιστικό σφάλμα (standard error) σχετίζεται με το προεπιλεγμένο επίπεδο εμπιστοσύνης.

II. Δείγμα επιλεγμένο με πιθανότητες

Υπάρχουν αρκετές μεθοδολογίες, με βάση τις οποίες μπορεί να επιλεγεί ένα δείγμα. Χαρακτηριστικότερες είναι:

1. Απλή τυχαία δειγματοληψία
2. Συστηματική δειγματοληψία
3. Δειγματοληψία κατά ομάδες
4. Δειγματοληψία κατά στρώματα
5. Δειγματοληψία κατά στάδια.

Από τις παραπάνω μεθοδολογίες, κρίθηκε σκόπιμο να ακολουθηθεί μία σύνθετη στρωματοποιημένη δειγματοληψία κατά στάδια. Διότι, αφενός, σε κάθε στάδιο γίνεται προσεκτική επιλογή των εκάστοτε μονάδων δειγματοληψίας (πρωτογενών, δευτερογενών κοκ). Αφετέρου, είναι αναγκαία η εν λόγω προσέγγιση επειδή δεν υπήρχαν τα απαραίτητα πληθυσμιακά στοιχεία (π.χ. ονομαστικοί κατάλογοι κ.λπ.) σε επίπεδο επαρχείου. Με την εν λόγω μεθοδολογία, θεωρήθηκε ότι το δείγμα και η ανάλυση των στοιχείων που θα προέκυπτε θα ήταν αξιόπιστα σε επίπεδο επαρχείου.

2.3 Σχέδιο δειγματοληψίας

Κύριος αντικειμενικός στόχος της δειγματοληπτικής έρευνας ήταν η συλλογή αξιόπιστων στοιχείων που ήταν αναγκαία για την εκτίμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των νοικοκυριών –σε επίπεδο επαρχείου– από τα τέσσερα Επαρχεία του Νομού. Για επίτευξη του στόχου αυτού, μεταξύ άλλων, κρίθηκε απαραίτητη η συλλογή αξιόπιστων δεδομένων εισοδήματος, απασχόλησης και χρήσης κοινωνικών υπηρεσιών από τα μέλη των νοικοκυριών. Ο Νομός, εκτός από τα τέσσερα Επαρχεία που αντιστοιχούν σε τέσσερα σχετικά μεγάλα νησιά, περιλαμβάνει και μία σειρά από άλλα μικρότερα νησιά. Με την προοπτική ότι ορισμένα από αυτά, εκτός των άλλων για ορισμένα χρονικά διαστήματα εμφανίζουν αποκλεισμό, π.χ., λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί η έρευνα σε όλα αυτά τα νησιά.

Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός και η επιλογή του δείγματος της έρευνας στηρίχθηκε στις εξής αρχές:

- α) Η συνολική διασπορά των περιπτώσεων να είναι ικανοποιητική για την

ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων και χωρίς ιδιαίτερα αυξημένο χρονικό και οικονομικό κόστος.

- β) Την εξασφάλιση ικανοποιητικής στρωματοποίησης και ταξινόμησης του ερευνώμενου πληθυσμού. Δειγματοληπτικό πλαίσιο ήταν το σύνολο των νοικοκυριών που διέμεναν στο Νομό Δωδεκανήσου.
- γ) Την επιλογή δείγματος από όλα τα Επαρχεία καθώς και από όλα τα νησιά της Νομαρχίας.
- δ) Την αξιοποίηση κατάλληλου υλικού από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας καθώς και από την υπηρεσία πολεοδομικού σχεδιασμού του Νομού Δωδεκανήσου και κυρίως του Δήμου Ροδίων.

Ως δειγματοληπτικό πλαίσιο, χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία για τα νοικοκυριά σύμφωνα με τα αποτελέσματα της (τότε) πιο πρόσφατης απογραφής (1991). Επίσης χρησιμοποιήθηκαν:

- Χαρτογραφικό υλικό (σκαριφήματα) στα οποία η έκταση του κάθε οικισμού απεικονίζεται σε αριθμημένα οικοδομικά τετράγωνα.
- Πληθυσμιακοί κατάλογοι οι οποίοι δίνουν τον αριθμό νοικοκυριών κατά οικοδομικό τετράγωνο σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

Τα νησιά του νομού στα οποία διενεργήθηκε η έρευνα είναι τα εξής:

1. ΡΟΔΟΣ
2. ΜΕΓΙΣΤΗ
3. ΣΥΜΗ
4. ΧΑΛΚΗ
5. ΤΗΛΟΣ
6. ΚΩΣ
7. ΝΙΣΥΡΟΣ
8. ΚΑΛΥΜΝΟΣ
9. ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ
10. ΛΕΙΨΟΙ
11. ΛΕΡΟΣ
12. ΠΑΤΜΟΣ
13. ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ
14. ΚΑΡΠΑΘΟΣ
15. ΚΑΣΟΣ

Μονάδα δειγματοληψίας αποτέλεσε το νοικοκυριό:

- Ένα πολυπρόσωπο νοικοκυριό αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα (συγγενή ή/και μη συγγενή) που διαμένουν μαζί, προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους και τρώγουν κατά κανόνα μαζί.
- Ένα μονοπρόσωπο νοικοκυριό αποτελεί κάθε άτομο που μένει μόνο του

σε μία χωριστή κατοικία ή διαμένει μαζί με άλλα άτομα σε μία κατοικία, αλλά δεν συνδέεται μαζί τους (δηλαδή δεν αποτελούν πολυπρόσωπο νοικοκυριό).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ακολουθήθηκε η μέθοδος της πολυσταδιακής κατά στρώματα δειγματοληψίας. Αρχικά κατά το πρώτο στάδιο, μέσα από κάθε στρώμα (δηλαδή από κάθε Επαρχείο) επιλέγονται τυχαία οι περιοχές (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές), στις οποίες θα διενεργηθεί η στοιχειοληψία. Στη συνέχεια, κατά το δεύτερο στάδιο από κάθε περιοχή επιλέγονται τυχαία και συστηματικά τα οικοδομικά τετράγωνα. Τέλος κατά το τελευταίο στάδιο, μέσα από κάθε επιλεγμένο οικοδομικό τετράγωνο επιλέγονται τυχαία και συστηματικά 5 νοικοκυριά.

Κριτήρια για την επιλογή του δείγματος απετέλεσαν:

- α) Η ταξινόμηση των δήμων και κοινοτήτων του Νομού, ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού που είχαν. Σημειώνεται ότι ως αστική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων. Ως ημιαστική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με μέγεθος πληθυσμού που κυμαίνεται από 2.000–9.999 κατοίκους. Αντίστοιχα, ως αγροτική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με πληθυσμό κάτω από 2.000 κατοίκους.
- β) Η ταξινόμηση των δήμων και κοινοτήτων με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ». Συνεπώς στρώματα απετέλεσαν οι δήμοι και οι κοινότητες της περιοχής, ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού που είχαν κατά την τελευταία απογραφή (1991).
- γ) Η επιλογή δείγματος από όλα τα νησιά του νομού.

Σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή πήραμε (15 x3) συνολικά 45 στρώματα (υποπληθυσμούς): N_{ij} : $i=1, 2, \dots, 15$ (νησιά) και $j=1, 2, 3$ (1=αστική περιοχή, 2= ημιαστική, 3= αγροτική). Με τον τρόπο αυτό, αφού πρώτα επιλέχθηκαν οι δήμοι και οι κοινότητες με κριτήριο το βαθμό αστικότητας, στη συνέχεια ακολούθησε η τυχαία επιλογή οικοδομικών τετραγώνων, με βάση τους καταλόγους από την ΕΣΥΕ. Οι περιοχές (οικοδομικά τετράγωνα) επιλέχθηκαν με συστηματικό τρόπο και με πιθανότητες αναλογίας μεγέθους (Proportional Probability Sampling- PPS) με βάση τον αριθμό των νοικοκυριών της απογραφής του 1991. Με τον τρόπο αυτό η τυχαία επιλογή έγινε με βάση τους καταλόγους, ενώ στη συνέχεια η επιτόπια αναγνώριση της επιφάνειας έγινε πρώτα από τους χάρτες.

Το δειγματοληπτικό κλάσμα ορίστηκε ως 0,04 (4:100 ή 4%), το οποίο πιστευόταν ότι ήταν αντιπροσωπευτικό για τους αντικειμενικούς σκοπούς της έρευνας και θα έδινε αξιόπιστα αποτελέσματα. Επειδή η στρωματοποίηση ήταν αναλογική, το δείγμα (n) ήταν αυτοσταθμιζόμενο, δηλαδή:

$$N_{ij}/N = n_{ij}/n \text{ και } n_{ij} = N_{ij}/100$$

Το συνολικό μέγεθος του δείγματος σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991 (ήταν τα μόνα διαθέσιμα, εφόσον ακόμη δεν είχε διενεργηθεί η απογραφή του 2001) ανήλθε σε 2.054 νοικοκυριά (Πίνακας 2.2).

Με τη μέθοδο αυτή της αυτοστάθμισης του δείγματος (που ήταν σχετικά υψηλό) τα αποτελέσματα που προέκυπταν από τις επιμέρους εκτιμήσεις των

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2
Πληθυσμός Δωδεκανήσου 1991 και μέγεθος δείγματος:
α) κατά επαρχείο, β) κατά νησί

Νηοί	Πληθυσμός 1991	Μέγεθος δείγματος (%)	Αριθμός νοικοκυριών δείγματος (Αναλογική επιλογή)	Αριθμός νοικοκυριών δείγματος
Ρόδος	98.181	60,0	1.200	1.200
Μεγίστη	275	0,15	3	10
Σύμη	2.332	1,4	28	28
Χάλκη	281	0,15	3	10
Τήλος	279	0,15	3	10
Σύνολο 1 (Επαρχείο Ρόδου)			1.237	1.258
Κως	26.379	16,0	320	320
Νίσυρος	929	0,5	10	15
Σύνολο 2 (Επαρχείο Κω)			330	335
Κάλυμνος	15.842	10	200	200
Αστυπάλαια	1.073	0,68	14	20
Λειψοί	606	0,3	7	13
Λέρος	8.061	5,0	100	100
Πάτμος	2.715	1,7	34	34
Αγαθονήσι	112	0,07	1	10
Σύνολο 3 (Επαρχείο Καλύμνου)			356	377
Κάρπαθος	5.323	3,2	64	64
Κάσος	1.088	0,7	13	20
Σύνολο 4 (Επαρχείο Καρπάθου)			77	84
Σύνολο	163.476	100	2.000	2.054

παραμέτρων ήταν αντιπροσωπευτικά για κάθε Επαρχείο ξεχωριστά. Κατ' επέκταση τα αποτελέσματα κατά Επαρχείο αυτόματα (λόγω του ότι ήταν σταθμισμένα) αντιπροσώπευαν τις επιμέρους αθροίσεις για τα συνολικά αποτελέσματα, σε επίπεδο Νομαρχίας.

Ειδικότερα η μέθοδος δειγματοληψίας κατά Επαρχείο έχει ως εξής.

2.3.1 Δειγματοληψία για Επαρχείο Ρόδου

Με βάση το σχέδιο δειγματοληψίας που αναπτύχθηκε πριν, από το πρώτο Επαρχείο που είναι η Ρόδος, διατηρώντας τη στρωματοποίηση κατά αστικότητα, η μοναδική περιοχή που μπορεί να θεωρηθεί ως αστική με κριτήριο το μέγεθος του πληθυσμού ήταν η ευρύτερη περιοχή της Ρόδου η οποία και προεπιλέγεται. Κατόπιν, σύμφωνα με την ταξινόμηση που έχει γίνει με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ» όσον αφορά τα όρια των δήμων, εκτός από το Δήμο Ρόδου, υπάρχουν ακόμη οι εξής Δήμοι:

– ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ	– ΑΤΑΒΥΡΟΥ
– ΑΦΑΝΤΟΥ	– ΙΑΛΥΣΟΥ
– ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	– ΚΑΜΕΙΡΟΥ
– ΛΙΝΔΙΩΝ	– Ν. ΡΟΔΟΥ
– ΠΕΤΑΛΟΥΔΩΝ	

Σε κάθε δήμο έχουν ενταχθεί παλαιότεροι ή/και νέοι δήμοι ή κοινότητες. Με βάση την ταξινόμηση αυτή, εκτός από το Δήμο Ρόδου,⁵ προεπιλέγονται όλοι οι δήμοι ή κοινότητες με πληθυσμό 2.000 – 9.999 άτομα, και χαρακτηρίζονται ως ημιαστικές (βλ. Πίνακες 2 και 3).

– ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ	– ΑΦΑΝΤΟΥ
– ΙΑΛΥΣΟΥ	– ΚΡΕΜΑΣΤΗ
– ΠΑΡΑΔΕΙΣΙ	

Στη συνέχεια, από τις εναπομείνουσες κοινότητες με πληθυσμό μέχρι 2.000 άτομα επιλέγονται τυχαία οι:

– ΜΑΛΩΝΑ	– ΕΜΠΩΝΑ
– ΜΟΝΟΛΙΘΟΣ	– ΚΑΛΥΘΙΕΣ
– ΑΠΟΛΛΩΝΑ	– ΠΛΑΤΑΝΙΑ
– ΦΑΝΕΣ	– ΛΑΕΡΜΑ
– ΠΥΛΩΝΑ	– ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ
– ΙΣΤΡΙΟΣ	– ΜΕΣΑΝΑΓΡΟΣ
– ΘΕΟΛΟΓΟΣ	

5. Που είναι ο μοναδικός που πληρεί το κριτήριο του αστικού στρώματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3
Δείγμα Ρόδου, κατά αστικότητα

Περιοχές	Δήμος ή κοινότητα	Πληθυσμός 1991	% στο συνολικό πληθυσμό	% στο στρώμα
Αστικές				
Σύνολο 1	Ρόδος	43.558	44	
Ημιαστικές (2 –9.999)				
Δήμος	Ιαλυσός	7.193		29
Κοινότητα	Αρχάγγελος	5.872		24
Κοινότητα	Αφάντου	5.634		23
Κοινότητα	Κρεμαστή	3.604		14
Κοινότητα	Παραδείσι	2.531		10
Σύνολο 2		24.834	25	
Αγροτικές (1-1.999)				
Όλες οι υπόλοιπες περιοχές εκτός: Τήλου, Μεγίστης, Σύμης, Χάλκης (σύνολο: 3.167)				
Συνολικός				
Πληθυσμός		98.181	100	

Επισημαίνεται ότι αν και η τυχαία επιλογή πραγματοποιήθηκε με κριτήριο το βαθμό αστικότητας, εντούτοις το δείγμα σταθμίστηκε και προσαρμόστηκε στις ποσοστιαίες αναλογίες που αντιστοιχούν σε κάθε Δήμο σύμφωνα με το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ».

Επισημαίνεται ότι από κάθε οικοδομικό τετράγωνο επιλέγονται τυχαία και συστηματικά 5 νοικοκυριά. Για παράδειγμα, σε ένα οικοδομικό τετράγωνο με 120 κατοίκους αναλογούν περίπου ($120/3 =$) 40 νοικοκυριά. Επειδή θέλουμε να επιλέξουμε 5 νοικοκυριά διαιρούμε το $40/5 = 8$. Στη συνέχεια από τους πίνακες με τους τυχαίους αριθμούς επιλέγουμε έναν μεταξύ των αριθμών 1-8. Έστω ότι έχουμε επιλέξει τον αριθμό 5. Τότε το πρώτο νοικοκυριό είναι αυτό που στην αρίθμηση που έχει προηγηθεί αντιστοιχεί στον αριθμό 5. Στη συνέχεια το επόμενο νοικοκυριό είναι αυτό που αντιστοιχεί στον αριθμό $5+8=13$, το επόμενο στον αριθμό $13+8=21$, το αμέσως επόμενο είναι αυτό που αντιστοιχεί στον αριθμό $21+8=29$, ενώ το τελευταίο είναι αυτό το οποίο έχει τον αριθμό $29+8=37$.

Επίσης στον Πίνακα 2.3, φαίνεται η κατανομή κατά αστικότητα στην πε-

Ρόδος: Επιλογή από Δήμους ή Κοινότητες Ρόδου
(μη ημιαστικές ή αστικές)

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα	Επιλογή περιοχής (1: 3) (τυχαίος 1)
1.0		Δήμος Αργαγγέλου	7.715	8	96 (82+14)	
1.1		Αργάγγελος	5.872		82	√
1.2	1	Μαλώνα	965		14	√
1.3	2	Μάσαρη				
2.0		Δήμος Ατάβουρου	3.584	4	48	
2.1	3	Αγ. Ισίδωρος				
2.2	4	Έμπωνας	1.469	84	39	√
2.3	5	Κρητηγία				
2.4	6	Μονόλιθος				
2.5	7	Σιάννα	280	16	9	√
3.0		Δήμος Αφάντου	6.306	6	72	
3.1	8	Αρχίπολη				
3.2	9	Αφάντου	(5.634)		72	√
4.0		Δήμος Ιαλυσού	7.193	7	84	
5.0		Δήμος Καλλιθέας	6.150	6	72	
5.1	10	Καλυθιές	2.532		72	√
5.2	11	Κοσκινού				
5.3	12	Ψίνθος				
6.0		Δήμος Καμείρου	5.122	5	60 (20+22+18)	
6.1	13	Απόλλωνα	1.038	32	20	√
6.2	14	Διμυλιά				
6.3	15	Καλαβάρδα				
6.4	16	Πλατάνια				
6.5	17	Σορωνή	1.238	38	22	√
6.6	18	Σάλακος				
6.7	19	Φάνες	972	30	18	√

(συνεχίζεται)

(συνέχεια Πίνακα 2.4)

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα	Επιλογή περιοχής (1: 3) (τυχαίος 1)
7.0		Δήμος Δινδίων	3.461	3	36 (17+19)	
7.1	20	Κάλαθος				
7.2	21	Λάερμα	646	48	17	✓
7.3	22	Λάρδος				
7.4	23	Λίνδος	724	52	19	✓
7.5	24	Πυλώνα				
8.0		Δήμος Ν. Ρόδου	4.455	4	48 (16+15+17)	
8.1	25	Απολλακιά				
8.2	26	Αρνίθα				
8.3	27	Ασκληπείο	544	32	16	✓
8.4	28	Βάτι				
8.5	29	Γεννάδι	542	32	15	✓
8.6	30	Ίστριος				
8.7	31	Καταβιά	603	36	17	✓
8.8	32	Λαχανιά				
8.9	33	Μεσαναγρός				
8.10	34	Προφίλια				
9.0		Δημος Πεταλούδων	10.167	11	132 (79+11+42)	
9.1	35	Δαμάρτια				
9.2	36	Θεολόγος				
9.3		Κρεμαστή	(3.604)	46	79	✓
9.4	37	Μαρίτσα		22	11	✓
9.5		Παραδείσι	(2.531)	32	42	✓
9.6	38	Παστίδα				
Σύνολο 1			50.923	54	648	
10.0		Δήμος Ρόδου	43.558	46	552	
Σύνολο			94.481	100	1.200	

Προεπιλέγονται οι περιοχές Ιαλυσός, Αρχάγγελος, Αφάντου, Κρεμαστή, Παραδείσι, ως ημιαστικές (το 1991). Οι υπόλοιπες επιλέγονται τυχαία, με τη μέθοδο της συστηματικής δειγματοληψίας.

ριοχή της Ρόδου. Όπως διαπιστώνεται η κατανομή αυτή στην ουσία λειτουργεί υποστηρικτικά για την τελική επιλογή του δείγματος όπου λήφθηκε υπόψη η συνένωση με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ». Συνεπώς διατηρώντας το κριτήριο της αστικότητας, παρατηρούμε ότι ακολουθείται η νέα ταξινόμηση πάνω στην οποία σταθμίζεται η τελική επιλογή και το μέγεθος του δείγματος (Πίνακας 2.3). Όπως προκύπτει, το τελικό μέγεθος για την περιοχή της Ρόδου (αναλογική επιλογή) ανέρχεται σε 1.200 νοικοκυριά εκ των οποίων 552 κατανέμονται στην πόλη της Ρόδου.

Στους Πίνακες 2.4 και 2.5 γίνεται εκτενέστερη περιγραφή σχετικά με το μέγεθος του δείγματος το οποίο, όπως έχει αναφερθεί, προκύπτει ύστερα από αναλογική επιλογή.⁶

2.3.2 Δειγματοληψία για τα Επαρχία Κω, Καρπάθου, Καλύμνου

Αντίστοιχη διαδικασία ακολουθήθηκε και για τα υπόλοιπα επαρχία, ενώ για τα νησιά που είχαν χαμηλό μέγεθος πληθυσμού το δείγμα αυξήθηκε έτσι ώστε να μπορέσει να γίνει περισσότερο σε βάθος ανάλυση, με βάση τα στοιχεία που θα συλλεγούν.

Ειδικότερα στον Πίνακα 2.5 φαίνεται το συνολικό μέγεθος του δείγματος που ανέρχεται σε 335 νοικοκυριά. Εκτός από τον δήμο με την ομώνυμη ονομασία Κω, επιπλέον επιλέγονται οι κοινότητες: Αντιμαχεια, Ζηπαρίου, Κεφάλου και Πυλίου.

Επίσης από τα στοιχεία του Πίνακα 2.6, φαίνεται το μέγεθος του δείγματος και οι επιλεχθείσες περιοχές στην Κάλυμνο, ενώ στους υπόλοιπους Πίνακες (2.7 και 2.8) εμφανίζονται ορισμένα στοιχεία για τα υπόλοιπα νησιά.

Σημειώνεται ότι σε πολύ περιορισμένες περιπτώσεις, όταν τα διαθέσιμα πληθυσμιακά στοιχεία και το χαρτογραφικό ήταν ελλιπή (για κοινότητες με χαμηλό αριθμό κατοίκων) η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν προσανατολισμένη στην εξασφάλιση ικανοποιητικής διασποράς στα επιλεχθέντα νοικοκυριά. Πρακτικά, επιλέγεται ένα κεντρικό σημείο της κοινότητας (π.χ. η κεντρική πλατεία), και με χωροθέτηση των νοικοκυριών σε τέσσερις διευθύνσεις (βόρεια, νότια, ανατολικά και δυτικά) όπως νοητά θα μπορούσαν να

6. Στη στατιστική ανάλυση που ακολούθησε, οι ελάχιστες διαφοροποιήσεις από την αναλογική επιλογή του δείγματος παρακάμφθηκαν με τις κατάλληλες σταθμίσεις. Άλλωστε σταθμίσεις στο συνολικό δειγματοληπτικό πληθυσμό πραγματοποιήθηκαν με βάση τις κατανομές κατά φύλο και ηλικία, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας διαθέσιμης απογραφής. Αν και η εν λόγω απογραφή είχε πραγματοποιηθεί αρκετά χρόνια πριν, σύμφωνα με εκτιμήσεις η αύξηση που σημειώθηκε στο μέγεθος του πληθυσμού ήταν επουσιώδης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5
Κως: Επιλογή από δήμους ή κοινότητες

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα
1.0	1	Δήμος Κω	147.14	64	205
		Κοινότητα Αντιμαχείας			
2.1	3	Αντιμάχεια	2.089	9	29
3.0		Κοινότητα Ασφανδίου			
3.1	4	Ζηπάριον	1.625	7	22
4.0		Κοινότητα Κεφάλου			
4.1.	5	Κέφαλος	2.281	10	32
5.0		Κοινότητα Πυλίου			
6		Πύλιον	2.435	10	32

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6
Επαρχία Καλύμνου: Επιλογή από δήμους ή κοινότητες

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα
1.0		Δήμος Καλύμνου			
1.1.	1	Κάλυμνος	10 543	70	140
1.2.	2	Χωρίον	3 259	21	42
1.3	3	Πάνορμος	793	5	10
1.4	4	Βαθύς	591	4	8

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7
Κάρπαθος: Μέγεθος δείγματος και επιλεγμένες περιοχές

Μέγεθος δείγματος: 64
Κάρπαθος : 38
Απέριον: Δείγμα 10
Μενετών: Δείγμα 16

ταξινομηθούν πάνω σε δύο κάθετα τεμνόμενους άξονες, επιλέγονται τυχαία και συστηματικά (για να υπάρχει ικανοποιητική διασπορά) ο αριθμός των νοικοκυριών του δείγματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8
Δείγμα για τα υπόλοιπα νησιά

Λέρος: Μέγεθος δείγματος: 100
Σκάλα: 24
Λακκί : 39
Ξηρόκαμπος : 19
Πάτμος- Δείγμα: 34
Σύμη: Δείγμα 28
Μεγίστη, Χάλκη, Τήλος, Λειψοί, Αγαθονήσι, Νίσυρος
(Μέγεθος δείγματος πολύ χαμηλό)
Δείγμα με άξονες διότι ο πληθυσμός των νησιών είναι πολύ χαμηλός

2.4 Επιλογή δείγματος για την ταυτότητα υγείας

Στα πλαίσια της παραπάνω μεθοδολογίας, αναπτύχθηκε ταυτόχρονα η επιλογή ενός ατόμου από κάθε νοικοκυριό, για το οποίο συμπληρωνόταν το ερωτηματολόγιο για την Υγεία. Δηλαδή, διατηρήθηκε η τυχαία επιλογή του νοικοκυριού, αλλά συμπληρώθηκε με την επιπρόσθετη, επίσης τυχαία επιλογή, ενός ατόμου-μέλους του νοικοκυριού. Για τον σκοπό αυτό, δημιουργήθηκαν κατάλογοι με τυχαίους αριθμούς, ανάλογα με το μέγεθος του νοικοκυριού.

Στον Πίνακα 2.9 για παράδειγμα, στα δύο πρώτα νοικοκυριά με μέγεθος 1-3, επιλέγονται στην πρώτη περίπτωση το τρίτο μέλος ενώ στο αμέσως επόμενο νοικοκυριό επιλέγεται το δεύτερο μέλος. Με τον τρόπο αυτό, αποφεύγεται κάθε φορά η αυθαίρετη επιλογή ή η περίπτωση να επιλέγεται κάθε φορά ο υπεύθυνος του νοικοκυριού.

2.5 Οργάνωση και διενέργεια της επιτόπιας έρευνας

Η συλλογή δεδομένων έγινε με βάση γραπτό- δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο συντάχτηκε από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας και με βάση μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁷ σχετι-

7. Με τη συλλογή και επισκόπηση σχετικών δημοσιευμάτων της Eurostat ή από άλλες πηγές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9
Τυχαίοι αριθμοί και αριθμός ατόμων ανά νοικοκυριό

Μέγεθος νοικοκυριού						
1 έως 2	1 έως 3	1 έως 4	1 έως 5	1 έως 6	1 έως 7	1 έως 8
Τυχαίοι αριθμοί						
(αφορούν το μέλος του νοικοκυριού που κάθε φορά επιλέγεται σύμφωνα με την καταγραφή στο ερωτηματολόγιο)						
2	3	2	3	4	5	8
2	2	4	2	5	6	2
1	2	4	5	4	3	5
2	3	2	4	5	3	8
1	3	2	5	5	4	7
2	3	4	4	6	2	7
1	3	3	5	2	7	4
2	2	2	3	6	6	5
1	3	3	4	3	5	8
1	2	2	4	6	2	3
2	2	2	4	4	3	3
2	2	3	5	2	7	3
2	3	3	4	4	5	4
2	3	4	5	4	4	3
2	3	3	5	3	4	4
1	2	2	5	5	6	2
1	2	4	4	5	6	7
1	2	4	3	5	6	2
1	2	4	2	2	7	2
1	3	2	3	6	2	7
2	3	4	3	4	3	5

Κατά τη διενέργεια της έρευνας, οι σειρές με τους τυχαίους αριθμούς ήταν πολύ περισσότερες.

κά με τον ορισμό της φτώχειας και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το αρχικό βήμα που κρίθηκε αναγκαίο να γίνει ήταν η δημιουργία κάποιου δοκιμαστικού-πilotικού ερωτηματολογίου και η επιλογή και εκπαίδευση ενός αριθμού έμπειρων συνεντευκτών οι οποίοι θα πραγματοποιούσαν δοκιμαστικές συνεντεύξεις και παρατηρήσεις για τη βελτίωση και την τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου.

Αρχικά συμμετείχαν περίπου πενήντα συνεντευκτές για την έρευνα-πilotο (προέρευνα), η οποία έγινε μόνο στην περιοχή της Ρόδου. Ύστερα από μία περίοδο κατάρτισης,⁸ καθένας ήταν υποχρεωμένος να πραγματοποιήσει τουλάχιστον δύο ή περισσότερα δοκιμαστικά ερωτηματολόγια σε προκαθορισμένα και τυχαία επιλεγμένα νοικοκυριά και να κάνει παρατηρήσεις σχετικά με τον τύπο των προβλημάτων και τις δυσκολίες που τυχόν προέκυψαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Σε κοινή συνάντηση, όλοι οι συνεντευκτές παρουσίασαν τις παρατηρήσεις τους οι οποίες, μεταξύ άλλων, βοήθησαν στην προσαρμογή και στη διαμόρφωση του τελικού ερωτηματολογίου.⁹

Οι συνεντευκτές που είχαν επιτυχή αποτελέσματα στις πιλοτικές φάσεις συμμετείχαν και στην επόμενη φάση που ήταν η κυρίως έρευνα πεδίου. Διαμορφώθηκαν ξεχωριστές ομάδες με κριτήριο το επαρχείο διαμονής. Λόγω της ιδιαιτερότητας και του μεγάλου μεγέθους του δείγματος, οι συνεντευκτές της Ρόδου ήταν περισσότεροι από ό,τι στα υπόλοιπα Επαρχεία. Οι κυρίως εργασίες στην έρευνα πεδίου άρχισαν με την ταυτοποίηση των τυχαία επιλεγμένων οικοδομικών τετραγώνων στους χάρτες της ΕΣΥΕ. Με την επιτόπια επίσκεψη των συνεντευκτών άρχιζε η διαδικασία της επιλογής των νοικοκυριών, σύμφωνα με οδηγίες που είχαν δοθεί στη διάρκεια της εκπαίδευσης.

Αρχικά γινόταν η αρίθμηση των νοικοκυριών σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο, με ομοιόμορφη μεθοδολογία. Δηλαδή με αρχή ένα προκαθορισμένο σημείο (νοτιοανατολικό σημείο του τετραγώνου) και αρίθμηση των νοικοκυριών με κατεύθυνση αντίστοιχη με τη φορά-κατεύθυνση των δεικτών του ρολογιού. Σε πολυκατοικίες, η αρίθμηση ξεκινούσε από κάτω προς τα πάνω, ενώ σε περίπτωση που δυσκολευόταν η αρίθμηση, ο συνεντευκτής χρησιμοποιούσε άλλη πρόσθετη πληροφόρηση.

8. Η οποία είχε διάρκεια δύο ημερών και διενεργήθηκε στη Ρόδο από μέλη της ερευνητικής ομάδας και στελέχη από το Δήμο Ροδίων.

9. Η βασική δομή του ερωτηματολογίου, αναπτύχθηκε από την ερευνητική ομάδα σε συνεργασία με στελέχη του Δήμου Ροδίων.

Η έρευνα πεδίου ξεκίνησε ταυτόχρονα σε όλα τα Επαρχεία, με βάση προκαθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Σε περίπτωση αλλαγών, οι επόπτες¹⁰ ήταν υποχρεωμένοι να συνεργαστούν με τα μέλη της ερευνητικής ομάδας. Όπως διαπιστώθηκε, η συνεργασία των νοικοκυριών με τους συνεντευκτές ήταν διαφορετική από περιοχή σε περιοχή και αυτό δυσκόλεψε την όλη διαδικασία. Στη Ρόδο και τις πόλεις η δυσκολία συμμετοχής ενός νοικοκυριού ήταν σαφώς μικρότερη από την αντίστοιχη συμμετοχή των νοικοκυριών στις υπόλοιπες περιοχές και κυρίως στην περιοχή της Κω.

Ο έλεγχος για την ποιότητα του οργάνου μέτρησης (ερωτηματολογίου) κατευθύνθηκε (α) προς την ελλιπή κατανόηση ορισμένων ερωτήσεων και (β) προς τις τυχόν παραλήψεις συμπλήρωσης επιμέρους «δύσκολων» ερωτήσεων.

Με βάση τους άξονες αυτούς πρώτα γινόταν έλεγχος της ποιότητας του ερωτηματολογίου από τον επόπτη, ο οποίος ήταν ο συνδετικός κρίκος μεταξύ συνεντευκτών και μελών της ερευνητικής ομάδας. Σε περίπτωση μη ανταποκρισιμότητας ο ίδιος ο επόπτης επικοινωνούσε ή επισκεπτόταν το νοικοκυριό με σκοπό την οικειοθελή και καλόπιστη συμμετοχή του. Όταν προέκυπταν συστηματικά σφάλματα ο συνεντευκτής είχε οδηγίες να πραγματοποιήσει νέα επίσκεψη στο ίδιο το νοικοκυριό για τη βελτίωσή τους. Ένας δεύτερος έλεγχος γινόταν από τα ίδια τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, τα οποία παρακολουθούσαν την εξέλιξη για τον άριστο συντονισμό της έρευνας.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στα δεδομένα του εισοδήματος. Εκτός από τη ζήτηση του εκκαθαριστικού σημειώματος της Εφορίας και τις απαντήσεις που είχαν ήδη δοθεί, σε τόνο εμπιστευτικό,¹¹ οι συνεντευκτές προσπαθούσαν να αποσπάσουν κάποια επιπρόσθετα στοιχεία.

Με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων άρχισε η κωδικογράφηση μετά το πέρας της οποίας ακολούθησε η διάτρηση και η μηχανογραφική επεξεργασία των δεδομένων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν, η αξιοπιστία του δείγματος κρίθηκε ιδιαίτερα αξιόπιστη. Συγκρίνοντας το μέγεθος του νοικοκυριού και την κατά ηλικία και φύλο κατανομή από τα στοιχεία του δείγματος, με τις αντίστοιχες κατανομές από την απογραφή του 1991, οι διαφορές δεν προέ-

10. Κατά τη διάρκεια της κατάρτισης επιλέχθηκε ένα άτομο σε κάθε επαρχείο το οποίο θα ήταν επόπτης, δηλαδή ο συνδετικός κρίκος με την ερευνητική ομάδα. Στη Ρόδο, λόγω της βαρύτητας που έχει από πλευράς μεγέθους στην όλη διαδικασία, ο συντονισμός και η εποπτεία ανατέθηκαν σε μέλος της ερευνητικής ομάδας.

11. Εφόσον υπήρχαν οι απαραίτητες διευκρινίσεις ότι η έρευνα δεν έχει σχέση με την Εφορία, ότι τα στοιχεία είναι απόρρητα κ.λπ.

κυψαν ιδιαίτερα έντονες. Άλλωστε, σύμφωνα με εκτιμήσεις (βλέπε: *Οι νομοί της Ελλάδος*, έκδοση 2000), αν και στη δεκαετία του 1990 η φυσική αύξηση του πληθυσμού¹² ήταν από τις υψηλότερες της χώρας, εντούτοις δεν υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι έχουν προκύψει κάποιες αξιοσημείωτες μεταβολές στην κατά φύλο και ηλικία σύνθεση του πληθυσμού. Παρ' όλα αυτά, για να εξανεμιστούν οι οποιεσδήποτε διαφοροποιήσεις πραγματοποιήθηκαν σταθμίσεις στο δείγμα με βάση τις κατανομές των εν λόγω μεταβλητών.¹³

Επιπλέον, από την ανάλυση των εισοδημάτων προέκυψε από την έρευνα ότι το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στο Νομό ανέρχεται σε 1,802 εκατομμύρια δραχμές, ενώ από άλλες πηγές το ανάλογο εισόδημα έχει εκτιμηθεί σε 1,33 εκατομμύρια δραχμές. Η διαφοροποίηση οφείλεται στο γεγονός ότι το ποσό των 1,33 εκατομμυρίων δραχμών αφορά το δηλωθέν εισόδημα το οποίο υποεκτιμά το μέσο συνολικό κατά κεφαλήν εισόδημα. Άλλωστε στα στοιχεία της έρευνας έχει επιπλέον συνυπολογιστεί τόσο η αξία του τεκμαρτού ενοικίου όσο και η αξία της αυτοκατανάλωσης.

2.6 Περιγραφή του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των στοιχείων (βλ. Παράρτημα II) βασίστηκε στην άποψη ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο εννοιολογικά ορίζεται ως διαδικασία που εμποδίζει άτομα ή ομάδες ατόμων να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική και κοινωνική ζωή, δηλαδή στην κοινωνία (EUROSTAT, 2000, σ. 1).

Σε ένα περισσότερο πρακτικό επίπεδο, «ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να θεωρηθεί ως η κατάσταση αποξένωσης ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων από έναν ή περισσότερους κύριους μηχανισμούς: α) την αγορά εργασίας, β) την οικογένεια και τα άλλα άτυπα δίκτυα (συγγενείς, φίλοι, κοινότητα) και γ) το κράτος. Κατ' αυτό τον τρόπο οι κοινωνικά αποκλεισμένοι είναι άτομα τα οποία για κάποιο λόγο παρουσιάζουν κάποια εκτόπιση, είτε μόνιμη είτε παροδική, από τους παραπάνω μηχανισμούς (Karantinos et al., 1992, σ. 4-5).

Υπό αυτό το πρίσμα, το ερωτηματολόγιο συγκροτήθηκε σε έξι ενότητες εκτός των στοιχείων αναγνώρισης.

12. Που προσδιορίζεται ως η διαφορά των γεννήσεων με τους θανάτους.

13. Όπως προκύπτουν από τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (1991).

Η πρώτη ενότητα «Σύνθεση και γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού» καταγράφει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όλων των μελών του νοικοκυριού (φύλο, ηλικία, θέση στο νοικοκυριό, κ.λπ.), ενώ για τα μέλη του νοικοκυριού 15 ετών και άνω καταγράφεται το επίπεδο εκπαίδευσής τους, το εάν έχουν διαρρεύσει από την υποχρεωτική εκπαίδευση, το εάν έχουν παρακολουθήσει προγράμματα κατάρτισης και, τέλος, τη δραστηριότητά τους (εάν εργάζονται, ζητούν εργασία, δεν ζητούν εργασία, κ.λπ.). Τα στοιχεία της ενότητας αυτής δίνουν μια πρώτη εικόνα της κοινωνικής υπόστασης των μελών των νοικοκυριών.

Η δεύτερη ενότητα αφορά στις σχέσεις των μελών του νοικοκυριού 15 ετών και άνω με την αγορά εργασίας. Το κάτω ηλικιακό όριο αντικατοπτρίζει τις διατάξεις του νόμου που δεν επιτρέπει την εργασία σε παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους –εκτός σπάνιων εξαιρέσεων– ενώ το ανοικτό άνω ηλικιακό όριο αφορά στα άτομα –κυρίως αυτά που απασχολούνται με δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα– τα οποία κατά κανόνα εργάζονται μέχρι τα βαθιά γεράματα.

Η ενότητα συγκροτείται από δύο τμήματα. Το πρώτο «Στοιχεία για την απασχόληση των μελών του νοικοκυριού» καταγράφει όχι μόνο το επάγγελμα, τη θέση στο επάγγελμα, την εργασιακή σχέση, τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο απασχολούνται τα άτομα, αλλά και την ικανοποίηση από την εργασία του κάθε εργαζόμενου. Το δεύτερο τμήμα της ενότητας «Στοιχεία ανεργίας για τα μέλη του νοικοκυριού» καταγράφει τις αιτίες, τους λόγους, τη διάρκεια της ανεργίας κάθε μέλους του νοικοκυριού που δήλωσε άνεργος, ενώ ταυτόχρονα διερευνά τόσο τις ενέργειες που κάνουν για ανεύρεση εργασίας, όσο και τις απόψεις τους για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την εξασφάλιση εργασίας στους ανέργους.

Η τρίτη ενότητα «Στοιχεία για την κατοικία του νοικοκυριού» συλλέγει στοιχεία για το μέγεθος και τον εξοπλισμό των κατοικιών, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αποτύπωση των συνθηκών κατοίκησης των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων του νομού.

Η τέταρτη ενότητα «Στοιχεία σχέσεων του νοικοκυριού με την κοινότητα» περιέχει ερωτήσεις οι οποίες προσεγγίζουν τόσο τις σχέσεις του νοικοκυριού με τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα (συγγενείς, φίλοι, γείτονες, κ.λπ.), όσο και με τις κοινωνικές υπηρεσίες του κράτους (υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας, κ.λπ.). Παράλληλα, συλλέγονται στοιχεία για τη χρήση κοινωνικών υπηρεσιών από τα νοικοκυριά, καθώς και οι απόψεις τους για τα σημαντικότερα προβλήματα στη χρήση αυτών των υπηρεσιών και για το ποιες υπηρεσίες θεωρούν απαραίτητες στον τόπο διαμονής τους.

Η πέμπτη ενότητα «Χρήση υπηρεσιών υγείας από τον ερωτώμενο» συγκεντρώνει πλήθος στοιχείων τόσο για την ασφαλιστική κάλυψη των ατόμων, όσο και για τους λόγους χρήσης των υπηρεσιών υγείας. Ακόμη, η ενότητα αυτή περιλαμβάνει ερωτήσεις που αποκαλύπτουν το επίπεδο υγείας του ερωτώμενου και τις συνήθειες διαβίωσής του. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η ενότητα έχει σχεδιασθεί ως προς το περιεχόμενο και τη μέθοδο δειγματοληψίας με τέτοιο τρόπο ώστε να δώσει συγκρίσιμα αποτελέσματα με ανάλογες έρευνες που αποτύπωσαν το «προφίλ» υγείας στην Πάτρα, τον Βόλο και την Νέα Ιωνία. Οι έρευνες αυτές έχουν διεξαχθεί από το «Δίκτυο Υγιών Πόλεων». Η ενότητα αυτή θα αποτελέσει τη βάση για την εκπόνηση ξεχωριστής έκθεσης που θα πραγματεύεται το προφίλ υγείας στους Δήμους Ρόδου, Καλύμνου, Κω και Καρπάθου.

Τέλος, η έκτη ενότητα του ερωτηματολογίου «Στοιχεία δαπανών και εισοδημάτων του νοικοκυριού» καταγράφει α) τις μέσες μηνιαίες δαπάνες του 1999 για ενοίκιο, τρόφιμα, ένδυση-υπόδηση, κ.λπ., β) το ετήσιο εισόδημα του 1998 καθώς και το μηνιαίο εισόδημα του 1999 που αποκομίζει κάθε μέλος του νοικοκυριού από όλες τις πηγές (μισθωτή απασχόληση, ελεύθερο επάγγελμα, εκμίσθωση κατοικιών, κ.λπ.) και γ) το θετικό ή αρνητικό φόρο εισοδήματος για τα εισοδήματα του 1998.

Κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται η δυνατότητα υπολογισμού εναλλακτικών μορφών εισοδήματος και δεικτών φτώχειας (Tsakloglou, Panouroulou, 1997). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το διαθέσιμο (καθαρό) εισόδημα του νοικοκυριού το οποίο μπορεί να υπολογισθεί από τα στοιχεία της έκτης ενότητας και αποτελεί κατά κανόνα τη βάση υπολογισμού των ορίων και δεικτών φτώχειας. Στην παρούσα έρευνα το χαμηλό εισόδημα (φτώχεια) αποτελεί το σημείο εκκίνησης για την ανάλυση με σκοπό τη σύνδεση της εισοδηματικής φτώχειας με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Επιπλέον, τόσο το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου όσο και η διενέργεια της έρευνας σε δείγμα του συνολικού πληθυσμού του νομού επιτρέπει τη θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού ως ένα «σχετικό φαινόμενο» με την έννοια ότι ο χαμηλού εισοδήματος πληθυσμός του νομού και τα χαρακτηριστικά του είναι συγκρίσιμα με τα χαρακτηριστικά του υπόλοιπου πληθυσμού (EUROSTAT, 2000, σ. 1).